

Kleipijpen uit een Zaltbommelse beerput

Jan van Oostveen

Een telefoontje van een ambtenaar van de gemeente Zaltbommel was voor de AWN afdeling 15 aanleiding om in april 2003 de bouwactiviteiten aan de Lange Strikstaat 14-18 te begeleiden. Naast de nodige grondsporen werden er ook twee beerputten aangetroffen. Een beerput met hoofdzakelijk vulling uit de 16de/17de eeuw is voor ons als kleipijponderzoekers interessant. Naast het aardewerk (roodbakkend, steengoed) werd ook glas, een houten kam, textiel, muntjes, metalen knooppjes, een houten schildje met hierop een laars, en natuurlijk kleipijpen aangetroffen. Met name dit laatste punt is interessant omdat we vanuit overlevering geen gegevens van Zaltbommelse pijpenmakers hebben. Mogelijk zou deze beerputvondst hier een nieuw licht op kunnen werpen.

Tussen al deze vondsten werd een minimum aantal (M.A.E.) van 46 kleipijpen aangetroffen. Het merendeel van de exemplaren (39 van de 46) kan in de periode 1640-1660 gedateerd worden. Het is daarom voor de hand liggend dat juist in deze periode de beerput het meest intensief is gebruikt.

De gebruiker van de beerput had een duidelijke voorkeur voor kleipijpen van de Gorinchemse fabrikant Marcus Claasz. Een kleine 50 % van de aangetroffen kleipijpen die kunnen worden gedateerd in de periode 1640-1660 kan aan deze pijpenmaker worden toegewezen. Deze pijpenmaker blijkt twee verschillende modellen op de markt te hebben gebracht.

- Een minder afgewerkt product waarvan de kop en de steel ongeglasd zijn. Alleen een radering aan de voorzijde van de ketelopening is aangebracht (catalogusnummer 6);
- Een uitermate fraai afgewerkt product waarvan de kop en steel geglasd zijn. Rondom de ketelopening is een gehele radering aangebracht. De steel is voorzien van een lelie in ruit in vierpas versiering waarbij de vierpas in één keer is gestempeld (catalogusnummer 7);

Naast de producten van Marcus Claasz werden er ook kleipijpen van de Gorinchemse pijpenmaker Abraham Sanders Broeder aangetroffen. Een fragmentarisch aangetroffen exemplaar heeft een roos als steelversiering (catalogusnummer 1). Een ander geglasd exemplaar heeft als steelversiering een lelie in ruit (catalogusnummer 4).

Tot op heden onbekende merken staan onder nummer 2 en 5 afgebeeld. Catalogusnummer 2 heeft als hielmerk een liggende leeuw boven de initialen IS. De kleipijp heeft een karakteristieke vorm die vooralsnog niet aan een productiecentrum valt toe te wijzen. Gezien het feit dat veel Gorinchemse kleipijpen in de beerput zijn aangetroffen, is gezocht naar een Gorinchemse pijpenmaker met de initialen IS die in

de periode 1640-1660 heeft geproduceerd. Hiervoor zou de Gorinchemse pijpenmaker Jan Schenk in aanmerking komen.

De kleipijp met catalogusnummer 5 heeft als hielmerk een "springende hond" boven de initialen AK. Het ontwerp van dit merk vertoont analogieën met dat van Willem Teeck die onder een "springend hert" zijn initialen WT plaatste.

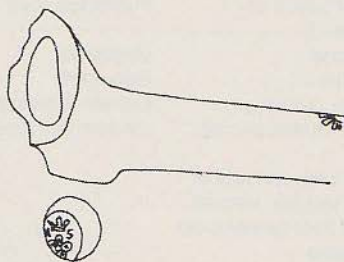
De kleipijpen die door de gebruiker van de beerput zijn gerookt, zijn voor zover dat nog kon worden nagegaan, in Gorinchem geproduceerd. Enige aanwijzingen omtrent kleipijpen die in Zaltbommel zouden zijn geproduceerd, heeft deze beerputinhoud niet opgeleverd.

De kwaliteit van de aangetroffen kleipijpen stemt overeen met een gemiddeld huishouden rondom de jaren 1640-1660¹. De gebruiker van deze beerput had geen uitgesproken voorkeur voor extreem dure of goedkope kleipijpen.

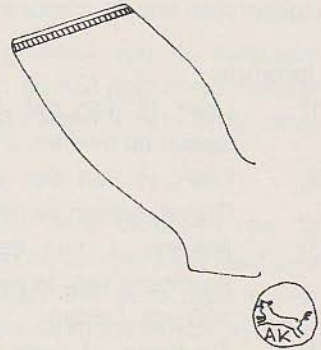
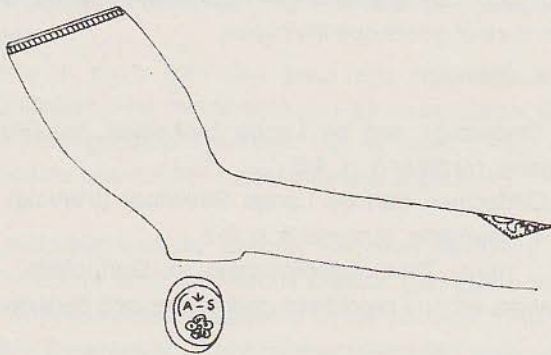
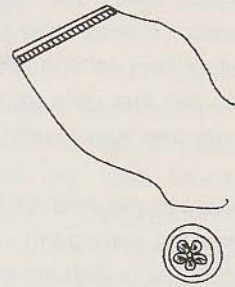
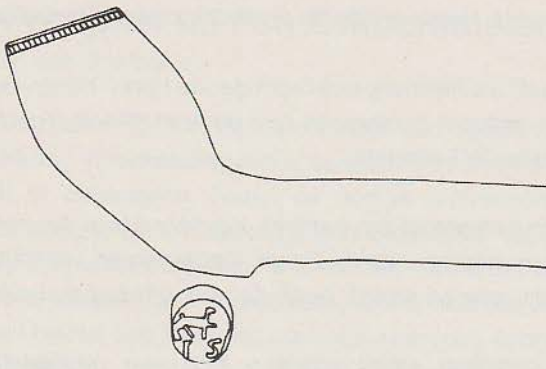
Literatuur

- [1] Laan, H. van der, 2003. Onderzoek aan de Lange Strikstraat. In: Graven tussen de rivieren, 3de jaargang, nummer 5, p. 4-6.
- [2] Laan, H. van der, 2004. Onderzoek aan de Lange Strikstaat (Vervolg). In: Graven tussen de rivieren, 4de jaargang, nummer 5, p. 6-9.
- [3] Meulen, J. van der e.a., 1992. Tabakspijprijverheid in Gorinchem; een inventaris van de pijpenmakers en hun produkten gedurende een periode van 200 jaar. Leiden.
- [4] Oostveen, J. van en A. van Oostveen-Bonnema, 2001. Kleipijpen; een statistische analyse. In: Westerheem, 50ste jaargang, nummer 1, p. 13-27.

- 1a. AWN afdeling 15/1
- 1b. Zaltbommel, Lange Strikstraat 14-18, beerput
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. Gekroonde roos met initialen AS
- 2e. Ongeglasd
- 2f.
- 2g.
- 2h.
- 3a. Roos
- 3b. Ongeglasd
- 3c.
4. 1640-1660
5. Gorinchem
6. Abraham Sanders Broeder
7. [3, p.85]

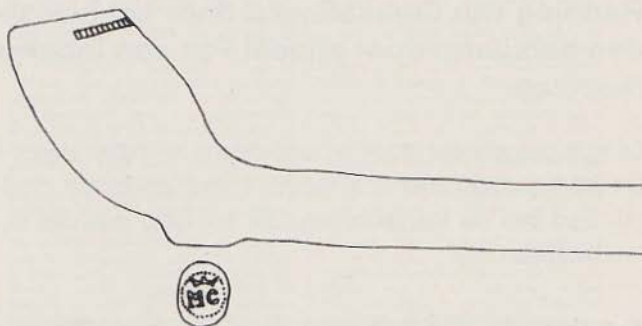

¹ Deze conclusie is gebaseerd op de informatie zoals beschreven in [4]. Aangenomen wordt dat deze gegevens ook voor Zaltbommel van toepassing zijn.

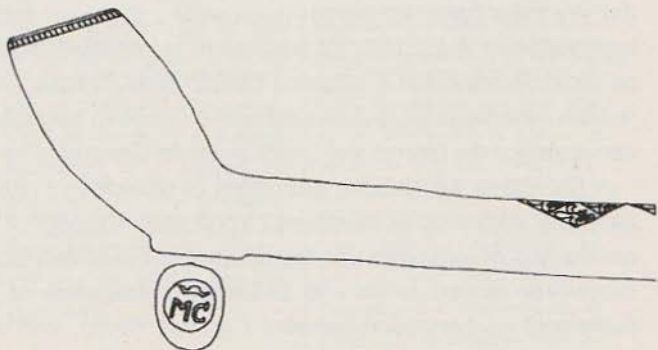

1a.	AWN afdeling 15/2	AWN afdeling 15/3	AWN afdeling 15/4	AWN afdeling 15/5
1b.	Zaltbommel, Lange Strikstraat 14-18, beerput	Zaltbommel, Lange Strikstraat 14-18, beerput	Zaltbommel, Lange Strikstraat 14-18, beerput	Zaltbommel, Lange Strikstraat 14-18, beerput
2a.	Dubbelconisch	Dubbelconisch	Dubbelconisch	Dubbelconisch
2b.	-/-	-/-	-/-	-/-
2c.	-/-	-/-	-/-	-/-
2d.	Leeuw boven de initialen IS	Vijfbladige roos	Gekroonde roos met initialen AS	Springende hond boven initialen AK
2e.	Geglaasd	Geglaasd	Geglaasd	Geglaasd
2f.	Gebotterd	Gebotterd	Gebotterd	Gebotterd
2g.	Gehele radering rondom ketelopening	Gehele radering rondom ketelopening	Gehele radering rondom ketelopening	Gehele radering rondom ketelopening
2h.				
3a.	Twee keer een lelie in ruit in vierpas; vierpas in één keer gestempeld		Lelie in ruit	
3b.	Geglaasd			
3c.				
4.	1640-1660	1620-1640	1640-1660	1640-1660
5.	Gorinchem?		Gorinchem	
6.	Jan Schenk?		Abraham Sanders Broeder	
7.			[3]	

- 1a. AWN afdeling 15/6
- 1b. Zaltbommel, Lange Strikstraat 14-18, beerput
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. MC gekroond
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Radering voorzijde ketelopening
- 2h.
- 3a. Geen
- 3b. Ongeglasd
- 3c.
4. 1640-1660
5. Gorinchem
6. Marcus Claasz.
7. [3]

- 1a. AWN afdeling 15/7
- 1b. Zaltbommel, Lange Strikstraat 14-18, beerput
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. MC gekroond
- 2e. Geglaasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Gehele radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a. Twee keer een lelie in ruit in vierpas; vierpas in één keer gestempeld Geglaasd
- 3b.
- 3c.
4. 1640-1660
5. Gorinchem
6. Marcus Claasz.
7. [3]

- 1a. AWN afdeling 15/8
- 1b. Zaltbommel, Lange Strikstraat 14-18, beerput
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. Vijfbladige roos / Vijfbladige roos
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Radering voorzijde ketelopening
- 2h.
- 3a. Ongeglasd
- 3b.
- 3c.
4. 1630-1650
5. Gorinchem?
- 6.
- 7.

